

ЗА СИНТАКСИСА НА ЕМОЦИИТЕ¹

Йовка Тишева

Софийски университет „Свети Климент Охридски“

ON THE SYNTAX OF EMOTIONS

Yovka Tisheva

St. Kliment Ohridski University of Sofia

The main goal of this article is to present observations on the syntactic structure of two of the verbs expressing positive feelings/emotional states: *obicham* (to love) and *obozhavam* (to adore). The valence frame of these verbs (also known as psychological verbs) comprises two arguments representing Experiencer and Theme (Object) of emotion. The possibilities for overt representation of thematic roles with two types of complements: noun phrases and subordinate clauses are analyzed. *Obicham* (to love) and *obozhavam* (to adore) belong to the subclass of stative predicates that allow for a stative reading only. In their argument structures that are analogous, the external argument represents Experiencer of emotion.

Key words: psychological verbs, subject-experiencer verbs, stative predicates

1. Въведение

Емоциите са част от възприятието и реакцията на конкретни стимули, произтичащи от контекста или средата, в която живеем. От 60-те години на XX в. с бурното развитие на когнитивните науки се развиват и интердисциплинарни научни проекти (т. нар. Affective sciences), изследващи биологичните, психологическите и социалните

¹ Настоящият текст е резултат от изпълнението на проекта „Онтология на ситуацията за състояние – лингвистично моделиране. Съпоставително изследване за български и руски“, подкрепен от Фонд „Научни изследвания“ (Договор № КП 06 РУСИЯ/23) по Програма за двустранно сътрудничество България – Русия, 2020 г. Изказвам благодарност за подкрепата.

параметри на емоциите. Макар познанието за тях да се задълбочава, не може да се посочи еднозначна изчерпателна дефиниция за понятието, означавано с термина *емоция* (вж. напр. обзора в Станфордската енциклопедия по философия²). Американският психолог Каръл Изард – един от най-големите теоретици в тази област, провежда интервюта с водещи изследователи на емоциите и предлага следното обобщение на мненията: „Емоцията се състои от невронни вериги (които са поне частично насочени), системи за реагиране и състояния/процеси, свързани с чувства или усещания, които мотивират и организират познанието и действието“ (Изард 2010: 367). Сред редицата коментари ще отбележим само този на А. Вежбицка, провокиран от пропускането на компонента „мислене“ в дефиницията. Тя предлага определение на думата *emotion*, включващо три елемента: мислене, чувство и телесна реакция (*thinking, feeling, bodily happening*), и обобщава: „емоцията се отнася не само до чувствата, а и до мислите (както и до тялото): това е комбинацията от „усещане“ и „мислене“, което разграничава емоцията от усещанията“ (Вежбицка 2010: 380).

В настоящата работа приемаме най-популярното разбиране – че емоциите са психологически процеси, отразяващи преживяванията, възприятията и оценките във връзка с конкретен стимул. Тези процеси имат външни невербални прояви (физиологични, мимически, език на тялото) и вербални прояви. Разграничаването на менталните репрезентации (понятията), специализираните лексикални единици за означаването им (термините) и елементите от речника, които назовават емоционални състояния, отношения или оценки, ограничава предмета на проучването. Емоционално-експресивната или емоционално-оценъчната лексика наред с емотивните фонетични, прозодични или граматични средства са основни средства за директна езикова репрезентация на емоциите. В експерименталните изследвания в психологията се разчита на връзката между емоционалното състояние и репрезентацията го езиков израз, но се коментират най-вече номинации чрез съществителни или прилагателни с основен компонент „емоция“ в лексикалното значение.

Проблематиката на настоящата статия е свързана само с коментар на глаголи за емоционални състояния. Те традиционно се определят като глаголи за *емоционална дейност* (Генадиева-Мутафчиева 1988: 329). Според примерите в същия източник лексемите *обичам* и *мразя* оформят ядрото на тази група. Основната цел на анализите тук

² <https://plato.stanford.edu/entries/emotion/#DefEmotWhatDesi>

е представяне на базовата синтактична структура на изреченията с основните предикати за положителни чувства. Предметът на проучването е свързан с особеностите при изразяване на аргументите към тези предикати. Наблюденията са направени върху корпус, съдържащ изречения с глаголите *обичам* и *обожавам* в позицията на сказуемото (без оглед на това дали то е в просто изречение, или в изречение в състава на сложно). Емпиричните данни са от Българския национален корпус³, както и от текстове от неформална (неинституционална) онлайн комуникация.

Анализите са насочени към представяне на средствата за изразяване на външните и на вътрешните аргументи към разглежданите предикати и сравнение на начините за синтактичната реализация на аргументи, маркирани с една и съща семантична роля. Тъй като задачите на настоящия текст не се свързват с проверка на хипотези за връзка между реализацията на аргументите и морфологичните значения на глагола (време, вид, залог и наклонение), ще се коментират само примери с форми в изявително наклонение, деятелен залог.

Статията има следната структура. В началото е зададена обще-теоретичната рамка на анализите, свързана със семантичните и синтактичните особености на предикатите за емоционални състояния, и е направен кратък обзор на някои мнения за особеностите на разглежданите глаголи. В емпиричната част от работата е анализирана аргументната структура на глаголите *обичам* и *обожавам*. Специално внимание е отделено на възможността аргументите да се изразяват чрез комплементни изречения. Резултатите от анализите са обобщени в последната част.

2. Теоретична рамка на проучването

Емоциите се определят като първични реакции, в голяма степен инстинктивни, присъщи на всички хора⁴. Радостта, тъгата, страхът, гневът, отвращението, изненадата и срамът се определят като основни или базови емоции, но има и по-разгърнати класификации, включващи по-голям брой елементи. Основната разлика между емоции и чувства е свързана с продължителността (а оттам и устойчивостта) на психичното състояние. Чувствата са устойчиви емоционални състояния, мотивирани от отношението към конкретен обект. Посочените

³ <https://dcl.bas.bg/bulnc>; вж. и Коева 2014.

⁴ Въпросът дали животните (а според някои популярни теории – и растенията) изпитват емоции, не е свързан със задачите на настоящия текст.

различия се проектират в типа на темпоралните модификатори към глаголите, означаващи чувство или емоция, срв.:

- (1) *Вчера много обичах шоколад. ≠ Като дете / Когато бях малък, много обичах шоколад.
- (2) И ние вчера се радвахме на светулките на село; Като дете / Когато бях малък, се радвах на самолетите, прелиращи в небето.

Тази особеност е посочена от Св. Коева при представяне на тестове за разграничаване на ситуацияните типове предикати (вж. Коева 2021б: 143 – 144). Тъй като става дума за избор на модификатори, въпросът няма да бъде коментиран по-подробно в рамките на настоящия текст. Той може да бъде обект на следващи проучвания.

Чувствата се определят като комплексни състояния, включващи широк спектър от емоции, чрез които се прави положителна или отрицателна оценка, отразяваща значимостта, важността на оценявания обект за индивида. Концептуализирането на устойчивите емоционални състояния става чрез типизирани ситуации (сценарии; фреймове). Тази особеност е в основата на модела, предложен от Л. Иорданская (Иорданская 1970, цит. по Петрова 2007) за представяне на лексикалното значение на думите за емоции чрез обобщен сценарий на емоционалния прототип. Сценарият включва:

- причина: интелектуалната или емоционалната оценка на субекта за събитие или обект, а не реакцията му на факт от действителността;
- појава на същинската емоция: отразява се в лексикографската дефиниция на думата;
- следствие: менталните процеси, на които се основава емоцията, може да доведат до активиране на определени физиологични реакции.

Съществени при езиковата репрезентация на типизираната ситуация, свързана с емоционално състояние или оценка, са причината и обектът на емоцията. Причината съществува независимо от следствието; понякога тя дори може да е неясна за субекта на емоцията, затова може да остане неизразена в структурата на изречението. Обектът на оценката обаче задължително трябва да бъде представен чрез аргумент към предиката (вж. и Зализняк 1992: 31).

Традиционното разбиране, че *обичам*, *мразя* са глаголи за емоционална дейност, се нуждае от ревизиране, тъй като тези лексеми всъщност представят състояния с различна продължителност, хомогенност и устойчивост. Първоначални наблюдения и насоки за бъдеще

щи проучвания по тази тема вече са представени чрез част от примите, анализирани от Св. Коева (вж. Коева 2021б), както и в някои от семантичните класификации на предикатите и предикативите за състояние в българския език (вж. напр. Стаменов 2021). Р. Ницолова предлага деление на предикатите на две групи: ментални и каузативни. Глаголите за емоционално състояние, напр.: *обичам, харесвам, радвам се, страхувам се, мразя, ненавиждам, учудвам се* и др., са определени като ментални предикати за емоционално отношение⁵ (Ницолова 2008: 265). Св. Коева включва глаголите и конструкциите, с които се означава емоционално състояние, в класа на предикатите за емоционална реакция или оценка (Коева 2019: 62). Авторката не дава примери с *обичам* и *обожавам*, но поради наблюдавани сходства в синтактичното им поведение с това на *харесвам* може да се приеме, че и глаголите за означаване на положителни чувства са част от групата на предикатите за емоционална оценка. Една от разликите между чувства и емоции е именно наличието или липсата на оценъчен елемент, свързан с обекта на емоционалния процес, така че има основание глаголите за означаване на положителни чувства да се разглеждат като глаголи за емоционална оценка.

Друг принцип за класификация на тази група глаголи е представен в англоезичните изследвания. Глаголите и прилагателните за ментални процеси, когнитивни дейности или емоционални състояния съставят класа на психологическите предикати (*psychological/psych verb*) (вж. Левин 1993). Освен с общия елемент в лексикалната семантика, който ги отнася към групата на статичните предикати, те се отличават и с това, че приписват сходни семантични роли на аргументите си. Тъй като един от аргументите получава задължително ролята на експериенцер, психологическите глаголи се определят и като глаголи с експериенцер (*Experiencer verbs*). Този подход за представяне на глаголите и конструкциите за емоции и чувства в българския език е приложен от А. Динева (Динева 1996; 1999/2000). Според отношението между аргументна структура и тематични роли (броя на аргументите и вида на приписваните семантични роли) авторката обособява четири подгрупи глаголи с експериенцер. *Обичам* и *обожавам* са двуаргументни глаголи, задаващи две семантични роли. Подлогът представя експериенцера, а прокото допълнение – обекта на емоцията.

⁵ Сходно представяне на лексикалното значение на глагола *любить* прави Ю. Д. Апресян, определяйки го като главен предикат в класа на предикатите за чувства отношения (Апресян 2009: 246).

В анализите на емпиричните данни, представящи реализацията на глаголите *обичам* и *обожавам*, ще следваме тази постановка за отношението между семантика и синтаксис. Прегледът на особеностите на *любить* и *обожать*, направен от Ю. Д. Апресян (Апресян 2009: 247 – 257), е ориентиран към лексикографското представяне на тези глаголи, а не към синтактичната им реализация. Методите за представянето на двета глагола в руския език не могат да бъдат пренесени върху данните от българския. Коментарите на примерите, които са включени в следващата част, целят да покажат спецификите при изразяване на подлога експериенцер чрез именно словосъчетание и на прякото допълнение, представляющо обекта на положителната оценка, чрез именно словосъчетание или комплементно изречение.

3. Реализация на аргументите към глаголите *обичам* и *обожавам*

Семантиката на предиката определя типовете задължителни пояснения, които той изисква и може да присъединява, а в аргументната структура е маркиран броят им. Базисната структура на изречението е проекция на аргументната структура на главния глагол и се определя от нея.

Прегледът на тематичната структура и на лексикалните значения на *обичам* показва най-общите конфигурации, в които споменатият глагол се реализира. Те включват одушевен субект на емоцията/експериенцер и тема – одушевен или неодушевен, конкретен или абстрактен единичен или множествен обект. Тъй като синтактичната реализация на този глагол вече е била обект на проучване (вж. Тишева 2021), тук ще представим само някои от обобщенията за аргументите му. Подлогът, представящ експериенцера, може да се изрази с именна фраза с конкретно референтно или с обобщено генерично значение. Субектът е одушевен:

- (3) *Той обичаше жената до себе си; Бащата обича детето си, майката обича детето си, детето обича бащата и майката; Котките обичат валериан; Пъстървите обичат да се крият до брега.*
- (4) *Човек обича да си има малки тайни; Един радиоводещ трябва да обича слушателите си; Някои момичета обичат да питат.*

Реализират се и „нетипични“ подложи с референти неодушевени обекти. Това е възможно при метонимичен пренос или при употреба на *обичам* със значение „нешто е добро, полезно за (неодушевения

обект/подлога)“, при това не само за растения, както е посочено в речниковата дефиниция на глагола⁶:

- (5) *Холивуд обича самотниците; Църквата обича человека повече, отколкото го обича Христос.*
- (6) *Ръцете обичат билки; Сърцето обича ягоди; Природата обича хармонията.*

Изразяването на подлог с подчинено релативно изречение (подчинено подложно изречение) не е типично. В корпуса с емпирични данни има единични примери по този модел:

- (7) *Който обича животните, ѝ обича човешкото същество.*

В простото изречение аргументът със семантичната роля тема (обект на емоцията) се реализира чрез именни фрази с конкретно референтно или с генерично значение. В някои случаи определеността на името не влияе върху структурата:

- (8) *Аз много обичам състезания с мотоциклети – Аз много обичам състезанията с мотоциклети – Много обичам това състезание.*

В други случаи, за да заеме обектната позиция, името трябва да е определено:

- (9) *Родена съм в гр. Банско и от дете обичам планината; Обичам кафето много сладко; Обичам яденето си по-сурьово.*

В комплементната позиция към *обичам* се реализират само *да*-изречения, които обикновено имат инфинитивна интерпретация:

- (10) *Обичам да се разхождам тук; Обичам да пътувам, да усещам времето, енергията и душата на нови места. Обичам да ми дават съвети; Обичам да ми е чисто.*

В примери като *Обичам, когато ме критикуват; Много обичам, когато се хвалите с ремонти, които не са готови* позицията на обекта към главния предикат всъщност не е заета. Подчиненото изречение е от тези със свободни релативи, а не е комплементно. То се отнася към антецедент именна фраза, която не е изразена (празна позиция на обекта в главното изречение), срв.: *Обичам, когато ме критикуват – Обичам моментите/периодите, когато ме критикуват.*

В двойката *обичам – обожавам* първият глагол е семантично и прагматично неутрален, докато в значението на втория присъстват допълнителни елементи, свързани с по-голямата интензивност на чувството и превеса на емоционалната над рационалната оценка на

⁶ <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/> bg/обичам/

обекта. Градацията в емоционалната оценка се предава чрез модела *обичам – отрицание – обожавам*:

- (11) *Обичам есента. Не, обожавам я. Вероятно защото съм есенно момиче; Обичам да готовя. Не! Обожавам да готовя; Обичам, не, обожавам, когато вали дъжд.*

Подложната позиция към *обожавам*, маркирана със семантичната роля експериенцер, се заема от именна фраза с конкретно референтно или с генерично значение:

- (12) *Войниците я обожаваха; Пациентите му го обожавали — той буквально правел чудеса.*
- (13) *Тези зодиакални знаци обожават да клюкарят (хората от тези знаци).*
- (14) *Жените обожават подобни новости; Магьосниците обожават неразкритите тайни.*

Името или именната група в позицията на подлога с конкретно или с генерично значение са определени. Единични примери от типа *Човек може да я обожава и да се страхува от нея* може да се свържат с генеричната употреба на съществителното *човек* в изречения, представящи общовалидни твърдения, срв.: *Този човек обожава работата си ≠ Човек (трябва да/не може да не) обожава работата си (когато му носи радост)*.

Подложната позиция при *обожавам* се заема по-рядко от съществителни, означаващи немилица, в сравнение с *обичам*:

- (15) *Котките обожават топлината и слънчевата светлина; Това куче обожава бирата; Розите обожават слънцето.*

И при *обожавам* обектът на чувството е представен чрез конституента в позицията на прякото допълнение. Той може да има конкретно референтно значение или обобщено да представя обекта на емоционалното отношение:

- (16) *Обожавах шумния, разпрострял се във всички посоки град; Очевидно хората обожаваха владетеля.*
- (17) *Обожавах слънцето и неописуемата жега; Тя обожава лавандулата; Обожавам шоколад и всичко, което е направено от него; Обожаваше приказки за рицарска доблест.*

Допълнението може да бъде както с определителен, така и с нулев член:

- (18) *Ерих обожаваше миризмата на бор/миризма на бор; Тя обожава знаменитостите/знаменитости.*

В други случаи обаче обектът може да е само определен:

(19) *Обожавам точността/*точност, времето е прекалено ценно, за да го пилеем; Винаги е било невероятно, обожавам българските/*български фенове, обожавам българския/*български език.*

Примери с *един* като модификатор на името в обектната позиция, напр. *Обожавам един костюм на „Шанел“; Обожавам една малинова торта; Обожавам едни картофи на Ван Гог*, трябва да се проучат по-подробно. На този етап ще отбележим, че *един* не може да се замени с *някакъв*, нито означава количество. Вероятно употребите на *един* може да се свържат с означаване на специфична неопределенна референтност.

При тема, изразена чрез комплементно изречение, няма конкуренция между комплементизатори. *Обожавам*, подобно на *обичам*, се свързва само с *да*-изречения:

(20) *Като запален кулинар обожавам да разучавам нови магазини, да опитвам различни продукти и да експериментiram; Хората обожават да се наслаждават на поглупавите от тях.*

Релативните изречения с *когато* към *обожавам* не са комплементни. Те не заемат обектната позиция, не се отнасят към главния предикат, а към неизразен в структурата на главното изречение антecedент. Празната позиция за обекта на главния предикат може да се заеме от именна фраза с темпорално значение:

(21) *Обожавам Ø, когато откривам нови неща; Обожавам Ø, когато домът ми ухае на печена канела.*

В корпуса се срещат и примери с подчинени изречения с въпросителните наречия *как* и *колко*:

(22) *Обожавам как комбинирате дрехите с прекрасните ви аксесоари; Обожавам как пише, как мисли, как строи сюжети, колко съвършен драматургичен нюх има.*

Тези подчинени изречения също не могат да се интерпретират като комплементни. Въвеждащите ги въпросителни думи не са десемантизирани; не е възможна алтернативна употреба на неутрален комплементизатор (подчинителен съзъз) (вж. и Коева 2021а: 19): *Обожавам как пише – *Обожавам да пише ≠ Обожавам да ми пише.*

4. Заключение

Направените наблюдения за изразяването на аргументите, представящи субекта на емоцията (експериенцера) и обекта на емоционалната оценка и отношение (аргумента със семантична роля тема),

потвърждават наличието на общ синтактичен модел за двета разглеждани глагола. *Обичам* и *обожавам* приписват семантичната роля експериенцер на подлога, който може да се изрази с име или именна група с конкретно референтно или с генерично значение. Не е задължително подлогът да е лице или одушевен обект. Подложи, изразени чрез имена за неодушевени конкретни обекти или с абстрактно значение, се срещат по-често при *обичам*.

В семантичната структура на разглежданите предикати задължително присъства обектът на емоционалната оценка. В синтактичната структура с тази роля се реализира прякото допълнение. В примерите с *обичам* има изречения без експлицитно изразено допълнение. Глаголът означава обобщено (по принцип) способността на субекта да обича, а не насочеността на чувството към конкретен обект. При *обожавам* няма такива примери. Макар в някои анализи на лексикалната семантика на този глагол да се твърди, че във фокуса е чувството, защото е интензивно, а не обектът, към когото или който то е насочено (вж. Апресян 2009: 253), данните за българския език показват, че обектният аргумент се изразява синтактично; не само интензивното чувство, но и обектът му са съществени за представяната пропозиция. Обектната позиция и при двета разглеждани глагола не е многоместна; не е възможна едновременна употреба на пряко допълнение и комплементно изречение. В позицията на вътрешния аргумент се употребяват само комплементни *да*-изречения. Именното словосъчетание в тази позиция може да има конкретно или генерично значение. Дали категорията определеност влияе върху синтактичната реализация на аргумента, представлящ обекта на емоцията, може да бъде предмет на бъдещи проучвания.

ЛИТЕРАТУРА

Апресян 2009: Апресян, Ю. Д. *Исследования по семантике и лексикографии. Том 1. Парадигматика.* [Apresyan, Yu. D. Issledovaniya po semantike i leksikografii. Tom 1. Paradigmatika.] Москва: Языки славянских культур, 2009.

Вежбицка 2010: Wierzbicka, A. On Emotions and on Definitions: A Response to Izard. // *Emotion Review*, 2010, Vol. 2, № 4, 379 – 380.

Генадиева-Мутафчиева 1988: Генадиева-Мутафчиева, З. Сложно съставно с подчинено допълнително изречение. [Genadieva-Mutafchieva, Z. Slozhno sastavno s podchineno dopalnitelno izrechenie.] // *Граматика на съвременния български език.* Том 3.

- Синтаксис. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 1988, 328 – 347.
- Динева 1996:** Dineva, A. On Expressing Emotions in Bulgarian. // *Papers from First Conference on Formal approaches to South Slavic Languages*. University of Trondheim Working Papers in Linguistics, 1996, №28, 75 – 96.
- Динева 1999/2000:** Динева, А. Валентности и семантични роли при изразяването на емоции. [Dineva, A. Valentnosti i semantichni roli pri izrazyavaneto na emotsi.] // *Български език*, 1999/2000, №2, 1 – 25.
- Изард 2010:** Izard, C. E. The many meanings/aspects of emotion: Definitions, functions, activation, and regulation. // *Emotion Review*, 2010, Vol. 2, № 4, 363 – 370.
- Зализняк 1992:** Зализняк, А. А. *Исследования по семантике предикатов внутреннего состояния*. [Zaliznyak, A. A. Issledovaniya po semantike predikatov vnutrennego sostoyaniya.] München: Verlag Otto Sagner, 1992.
- Коева 2014:** Коева, Св. Българският национален корпус в контекста на световната теория и практика. [Koeva, Sv. Balgarskiyat natsionalen korpus v konteksta na svetovnata teoriya i praktika.] // *Езикови ресурси и технологии за български*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2014, 29 – 52.
- Коева 2019:** Коева, Св. Комplementите в български. [Koeva, Sv. Komplementite v balgarski.] // *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2019, 57 – 68.
- Коева 2021а:** Коева, Св. Към типологичен анализ на комплементността в български. [Koeva, Sv. Kam tipologichen analiz na komplementnostta v balgarski.] // *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“*. II том. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, 13 – 27.
- Коева 2021б:** Коева, Св. Предикати за състояние: свойства и лингвистични тестове. [Koeva, Sv. Predikati za sastoyanie: svoystva i lingvistichni testove.] // *Cyrillo-Methodian Papers / Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie*, 2021, № 10, 137 – 157.
- < <https://journals.umcs.pl/zcm/article/view/13152/9326> > (15.12.2021)
- Левин 1993:** Levin, B. *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1993.

Ницолова 2008: Ницолова, Р. Проблематика на сложните изречения с комплементи в българския език [Nitsolova, R. Problematika na slozhnите izrecheniya s komplementi v balgarskiya ezik.] // *Южнословенски филолог*, 2008, № 64, 261 – 272.

Петрова 2007: Петрова, А. Концептите в полето ‘радост’ – сходства и различия в балканския лингвокултурен ареал. [Petrova, A. Kontseptite v poleto ‘radost’ – shodstva i razlichiyi v balkanskiya lingvokulturen areal.] Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2007.

Стаменов 2021: Стаменов, М. Групи глаголи за вътрешни психически преживявания. Опит за класификация. [Stamenov, M. Grupi glagoli za vatreshni psihicheski prezhevivavaniya. Opit za klasifikatsiya.] // *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“*. II том. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, 69 – 75.

Тишева 2021: Тишева, Й. Наблюдения върху синтактичната реализация на предикати за емоционални състояния. [Tisheva, Y. Nablyudenija varhu sintaktichnata realizatsiya na predikati za emotsionalni sastoyaniya.] // *Cyrillo-Methodian Papers / Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie*, 2021, № 10, 114 – 136. <<https://journals.umcs.pl/zcm/article/view/13149/9324>> (7.01.2022).